

Проф. др БУРЂИЦА ПЕТРОВИЋ
(7. мај 1927 – 12. јануар 2003)

Ђурђица Петровић је била редовни професор на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета. Рођена је у Старој Пазови, у угледној апотекарској породици. Прекинуто школовање у рату (1942) наставила је после ослобођења од немачке окупације на течају за ратом ометену омладину. Матурирала је 1948 г. Исте године је уписала студије етнологије на Филозофском факултету у Београду где је са одличним успехом дипломирала 1952. г.

Радни век Ђ. Петровић се може поделити на два основна периода. Први период је од 1952. до 1971. г. који је провела у Војном музеју у Београду. Током пуних деветнаест година рада у тој установи Ђ. Петровић је систематски проучавала хладно и ватрено оружје (анализа, датовање и класификација), затим производњу оружја и оружарске занате на Балкану од средњег века до XIX столећа. Поред тога, обрадила је и традицијско оружје из Африке, Азије и Океаније које се налази у збиркама музеја Новог Сада, Вршца и Цетиња. Решавање проблема датовања оружја, настанак оружарских збирки и околности његовог приспећа у поједине музеје, постепено и све више су је усмеравали да се бави и историјском етнографијом.

У време када је Ђурђица Петровић као етнолог обављала своја теренска истраживања, некада веома развијени оружарски занати код балканских народа већ су били ишчезли. Ипак, она је истраживала њихове остатке и у комбинацији са архивским изворима из XIX века могла је да реконструише њихову слику тога времена. Временску границу те проблематике она је све више померала у прошлост. Најпотпунији рад из те области је њена докторска дисертација коју је одбранила 1964. г. на Филозофском факултету у Београду. Тема је била „Оружарски занати у нашој земљи у време отоманске управе“.

Ђурђица Петровић је неколико деценија проучавала необјављену архивску грађу у архивима Котора, Дубровника, Задра, Венеције и других градова. Захваљујући знању страних језика и латинске палеографије, познавању рада дубровачке општине у средњем веку, овладавању методима критичке анализе писаних извора, као и темељном познавању домаће и европске релевантне литературе, Ђ. Петровић се све смелије и поузданије упуштала и у проучавање средњовековног оружја и других облика материјалне културе тога времена. Стручни читалац њених радова о оружју као изразу материјалне културе може се уверити у ширину документације и поузданост закључака. То се најпотпуније одражава у већем синтетском чланку о ватреном оружју на Балкану у времену турских освајања, обја-

вљеном у енглеском зборнику *War, Technology and Society in the Middle East* (London 1975), и посебно у књизи *Дубровачко оружје у XIV веку*.

Другу фазу рада Ђ. Петровић предствља њена универзитетска каријера. Стекавши звање вишег научног сарадника у Војном музеју, Ђ. Петровић је у децембру 1971. изабрана за ванредног, а 1979. г. за редовног професора етнологије на Филозофском факултету у Београду где је радила све до пензионисања 1. октобра 1992.

У оквиру предмета „Етнологија Југославије“ предавала је најпре Етнологију Хрватске, а затим „Етнологију Југославије — материјалну културу“. Формирање ових предмета у садржинском и концепцијском смислу било је њено дело.

Од седамдесетих година XX века Ђ. Петровић је проучавала и мање етничке и племенске заједнице на Балкану. То су пре свега студије о Матаругама, Пјешивцима и Риђанима, а затим о Циганима, Власима и Цинцарима. Овим радовима, а посебно студијом *Средњовековни Власи на територији данашње Црне Горе – пример Риђана*, Ђ. Петровић се прикључила оној плејади наших историчара и етнолога који су истраживали један од најсложенијих историјско-етнолошких проблема, а то су средњовековни Власи (власи) и њихова катунска организација као чинилац у формирању динарских племена. На основу архивалија и стручне литературе Ђ. Петровић је пратила влахе Риђане од њиховог најстаријег познатог помена у изворима 1335. г. па до средине XVIII века када се утапају у нова племена Кривошије, Грахово и Никшићке Рудине.

Оно што њене радове о Циганима, посебно у средњовековном Дубровнику, одликује од других етнолошких радова сличне врсте јесте њихова историјска димензија. Њену пажњу су највише привлачила питања појаве, друштвеног положаја и распрострањености Цигана код нас и другде на Балкану. Учила је, између осталог, да Цигани у средњовековном Дубровнику нису били окружени етничким стереотипима и предрасудама.

Значајан тематски блок у области материјалне културе чине Ђурђицини радови о одевању и ткањинама као производу кућне радиности не само у оквиру аграрног друштва, него и у градској средини Јадранског приморја. Њен истраживачки поступак ове проблематике био је врло сличан ономе који је применила у проучавању зантске производње оружја. Материјалну појавност културе проучавала је увек у контексту социо-економских збивања и у повезаности са духовном културом и менталитетом људи ранијих периода. Предмет таквих радова биле су народне светковине, гробља и сахрањивање, црквене и друге административне забране луксуза и прекомерне потрошње у верским и друштвеним ритуалима. Из ове области треба поменути синтетичку студију *Афективне активности у средњовековном погребном ритуалу на централном Балкану*. Ту је Ђурђица осветлила обредну праксу и посебна визуелна и вербална понашања појединаца и група у кризним ситуацијама као што је смрт члана одређене заједнице.

У изучавању неких предмета ткалачке радиности у средњем веку настојала је да их доведе у везу са рецентним етнографским материјалом. Иако је полазила од појединости увек је тежила да одговори и на нека општија питања о човеку као ствараоцу и кориснику производа културе. Њу интересују континуитет у култури и утицаји и прожимања са старобалканским и медитеранским наслеђем. Узорни примерак таквог поступка је њен рад о хаљетку *ракно*. То је особит пример феномена дугог трајања у материјалној култури јадранског подручја. У распону од готово једног и по миленијума трајања овог хаљетка Ђурђица је издвојила три временска одсека: касна антика, средњи век и раздобље од XVI до XX столећа. За све

то време, закључила је, константа је било име, док су функције, материјал и симболика тога предмета били променљиви. Слично је поступала и у другим радовима о текстилу: осветљавала је културалне додире и прожимања становништва приморских градова и њиховог залеђа.

Ђурђица Петровић је била образована као етнолог, али ју је научно-истраживачки рад у Војном музеју, и касније на Филозофском факултету, нужно усмеравао да се развије и као историчар. Већина њених етнолошких радова садржи и она својства која су блиска културалној и друштвеној историји. Због тога је Ђ. Петровић била позната и цењена у српској историографији. Као један од видова тога признања ваља поменати Ђурђици вредан допринос у остварењу монументалне синтезе укупних знања о српском средњем веку; то је *Лексикон српског средњег века* објављен 2000. године. Она је написала 23 лексиконске јединице у којима је обрадила одећу, обућу, покривала за главу и низ предмета покућства. Све то је урадила на основу најважнијих писаних, ликовних и материјалних извора и литературе, сагласно високим и строгим научним захтевима уредника Лексикона.

Њен научни допринос српској етнологији уопште, и посебно историјској етнологији код нас, је трајан и значајан. Са теоријског и методолошког становишта њено дело одликује историјско-компаративни и генетски приступ. Она је код нас најтемељније померила дијахрону димензију етнолошких истраживања до дубоко у средњи век. Она је успешно, као у неком широком луку, у многим сегментима културе Срба и других балканских народа, повезала њихову прошлост са садашњошћу. Како су њен главни етнолошки терен истраживања били архивски фондови, то је разумљиво што је она у више својих радова расправљала о методолошким проблемима употребе средњовековних архивалија као етнолошког извора у проучавању традицијске културе Срба и других балканских народа.

Да поменемо и тематски блок Ђурђициних истраживања из области *урбане етнологије*. У односу на живот и културу руралног друштва као главног предмету српске етнологије, теме из етнологије града код нас биле су знатно ређе. После Тихомира Ђорђевића, који спада у пионире наше урбане етнологије, Ђ. Петровић је била (колико је мени познато) можда једини наш етнолог која је у неколико својих радова писала о животу у градовима средњег века. У социо-културалном смислу то је време када се средњовековни град српско-византијско-медитеранског типа претварао у шехер, односно чешће у касабу. Из самог наслова једног њеног већег чланка под називом *Свакодневни животи у српским градовима у првој половини XVI века* изгледа као да јој је нагласак био само на *par excellence* етнолошкој проблематици. Међутим, она је нагласила и сва важнија општа питања од значаја за социологију града. За начин живота у градовима те епохе важно је било „време проведено у склопу Турског царства“, затим војно-стратегијски, административни, верско-идеолошки и економски значај. У зависности од тих околности, за Београд, Ниш, Смедерево, Крушевац и Нови Пазар обухваћена су сва важнија питања тих градова: величина и број становника, етнички и верски састав, јавни верски и профани објекти, занати и трговина, хигијена, изглед и унутрашња опремљеност куће, исхрана и одевање.

Значајан допринос Ђ. Петровић био је и у представљању српске етнологије у међународним пројектима и скуповима. Од 1988. г. представљала је Југославију у „Мрежи научне и техничке сарадње у етнологији и историји Европе при Савету Европе“. После распада друге Југославије и даље је одржавала контакте и сарадњу са појединим научним радницима у Босни, Хрватској и Македонији.

Ђурђица Петровић је била врло успешан универзитетски професор. Учествовала је у етнолошком формирању двадесетак генерација студената; многим је била ментор у изради магистарских радова и докторских дисертација. Као израз признања за њен научно-истраживачки и наставни рад, у Војном музеју је одликована Орденом за војне заслуге са златним мачевима, а на Филозофском факултету у Београду била је вишегодишњи управник Одељења за етнологију и антропологију, и најзад, била је прва жена декан Филозофског факултета у Београду 1989–1991. године. У оквиру стручних удружења Ђурђица је седам година била први секретар Етнолошког друштва Југославије и члан Комисије за Етнолошки атлас Југославије, члан Одбора за народни живот и обичаје ЈАЗУ, члан Етнографског одбора при Одељењу друштвених наука САНУ, председник Етнолошког друштва Србије, члан програмских савета у неколико етнолошких и музејских установа.

Може се слободно рећи да је Ђурђица Петровић својим научним и наставним делом још за живота себи подигла трајан спомен у српској етнологији и историографији. Српска етнолошка наука без њеног дела данас не би била иста.

Никола Ф. ПАВКОВИЋ
Филозофски факултет,
Београд